

УДК - 630: 546.79: 504.064.3 (477)

Гулак Олена Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
та фінансового права
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Гулак Елена Васильевна

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры административного
и финансового права
Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины

Gulac O.V.

Ph.D. in Law, Associated Professor
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine

АНАЛІЗ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ

ПОБЛИЗУ ЧАЕС

АНАЛИЗ ПРИЧИН ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЛЕСНЫХ ПОЖАРОВ

ВОЗЛЕ ЧАЭС

ANALYSIS OF THE CAUSES OF FOREST FIRES

NEAR THE CHERNOBYL

Анотація: В статті здійснено аналіз причин виникнення лісових пожеж, визначено коло проблемних питань у розрізі дослідження та сформовано власні висновки, спрямовані на розв'язання проблем, пов'язаних з безпечною життєдіяльністю людини, суспільства і держави у цілому.

Ключові слова: *причини виникнення лісових пожеж, небезпеки в результаті лісової пожежі, наслідки лісових пожеж поблизу Чорнобиля, радіаційно вражена територія.*

Аннотация: В статье проведен анализ причин возникновения лесных пожаров, определен круг проблемных вопросов в разрезе исследования и сформированы собственные выводы, направленные на решение проблем, связанных с безопасной жизнедеятельностью человека, общества и государства в целом.

Ключевые слова: *причины возникновения лесных пожаров, опасности в результате лесного пожара, последствия лесных пожаров вблизи Чернобыля, радиационно пораженная территория.*

Summary: The article analyzes the causes of forest fires, defined the terms of the problematic issues in terms of research and formed own conclusions aimed at solving problems related to safe human activity, society and the state in general.

Key words: *the causes of forest fires, hazard as a result of forest fires, consequences of forest fires near Chernobyl, territory affected by radiation.*

Наразі Україна перебуває в епіцентрі небезпечних ситуацій, особливо загрозливими серед них постають пожежні небезпеки. Окрему їх когорту представляють лісові пожежі. Зокрема, у минулому 2015 р., щойно розпочалось літо, а лісові та торф'яні пожежі вже завдали величезного клопоту та негативних наслідків. Осінь ознаменувалась задимленістю та смогом від торф'яних пожеж, що тривали значний період майже по всій території нашої держави. Масштабні лісові пожежі, які з особливою інтенсивністю та розмахом поглинули нашу державу минулого року, – є явищем не стільки локального чи регіонального характеру, а передусім – глобального, міждержавного, оскільки можуть розповсюджуватись на значні території, включаючи і суміжні держави.

У зв'язку з цим, аналіз причин виникнення лісових пожеж, зокрема, поблизу ЧАЕС має важливе наукове значення. До того ж, з цим пов'язане дослідження таких питань як місце та ефективність держави у забезпеченні пожежної безпеки, взаємодія пожежної охорони із іншими державними органами, населенням та громадськими організаціями, вплив стану пожежної

безпеки природних територій на соціально-економічний розвиток держави, довкілля та добробут населення у цілому.

Проблематика сучасного стану причин, ризиків та загроз від лісових пожеж, відповідних викликів в нинішніх умовах на теренах нашої держави не раз поставала предметом дослідження цілої низки наукових праць фахівців як адміністративного, екологічного, земельного права, так і представників лісівничої науки, державного управління тощо, серед яких В. М. Єрмоленко, В. І. Семчик, В. Б. Авер'янов, Ю. С. Шемшученко, П. І. Лакида, С. І. Зібцев, В. П. Печуляк, В.І. Курило, І.В. Гиренко та багато інших.

Концептуальний підхід до розгляду причин виникнення лісових пожеж був розглянутий нами у науковій праці «Забезпечення пожежної безпеки лісових масивів на сучасному етапі розвитку нашої держави» [1].

Метою наукової статті є аналіз причин виникнення лісових пожеж поблизу ЧАЕС та визначення кола проблемних питань у контексті розв'язання проблем, пов'язаних з безпечною життєдіяльністю людини, суспільства і держави у цілому.

Одними з найбільших небезпек, що спіткали Україну у 2015 р. стали масштабні лісові пожежі із загрозою надзвичайно тяжких наслідків, рівень яких і нині є предметом наукових дискусій. Так, однією з найбільш масштабних за часів існування незалежної України є квітнева лісова пожежа поблизу ЧАЕС. Однак і вона, наприкінці червня цього ж року, мала повторення щодо місця своєї локалізації. І знову таки, причиною став людський фактор, оскільки осередків загоряння було визначено шість.

Так, 29 червня на території комплексу лісового господарства «Чорнобильська пуща» в Зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення в районі с. Кошилівка та смт Поліське в заплаві річки Уж виникло загорання сухої трави та очерету, яке поширилося окремими осередками на площі близько 130 га.

Щоправда, саме ця пожежа мала значно менші масштаби розповсюдження. Слід зазначити, що увесь спектр відповідальності за

зупинення лісових пожеж ліг на Державну службу надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), не зважаючи на те, що у центральному органі виконавчої влади, який реалізовує державну політику у лісовій галузі існує і відомча пожежна охорона.

Загальна площа зелених насаджень зони відчуження складає близько 140,6 тисяч гектарів. Лісовим багатством опікується комплекс лісового господарства «Чорнобильська пуша». Основне завдання створеного ще у 90-х підприємства – не дати радіонуклідам вийти за межі їх первинного розповсюдження [2].

Дослідники Чорнобильської аварії, серед яких розвідник-дозиметрист Сергій Мирний, вважають, що такі пожежі свідчать про неналежне управління і фінансування зони відчуження, оскільки в разі кращої охорони зони загоряння (або ж підпалу) можна було уникнути [3]. До того ж, і повідомлення ДСНС свідчать про те, що причиною вогню міг бути підпал, оскільки загорілося одразу в кількох місцях.

Таку точку зору підтверджує і журналістське розслідування щодо причин пожежі. Зокрема, журналісти інформаційного видання «Знай», побувавши в зоні відчуження та поспілкувавшись з місцевими мешканцями, схиляються до думки, що пожежу створили штучно аби приховати факти масової вирубки лісу в Чорнобильській зоні. Версію місцевих підтверджують і величезні «залисини» в лісах – поля, вкриті пеньками значних розмірів. «Дорога до цих місць вирубок вкатана великими автівками. Таким чином, можна підозрювати, що пожежа є звичайною схемою відмивання грошей за підтримки чиновників» [4].

На ці та інші проблеми, які стосуються Чорнобильської зони відчуження звернув увагу Голова Комітету ВР з питань екологічної політики Микола Томенко. Коментуючи тему пожежі в Чорнобильській зоні, він зазначив: «Зокрема, вже півроку ми вимагаємо від Уряду повернути заборговану заробітну плату працівникам підприємств Чорнобильської зони. Поки що – безрезультатно. ... Друга проблема Чорнобильської зони: Уряд

звільнив керівництво Державного агентства з управління зоною відчуження й досі не може призначити нове.... Нині не має жодного навіть заступника агентства! Ще одна проблема – незаконні вирубки лісу, які в нинішніх умовах анархії та безконтрольності ще збільшилися».

Ведучи мову про вищезазначені та інші невирішені проблеми, ситуацію безконтрольності і безвідповідальності як одних з головних причин низького рівня управління в 30-кілометровій зоні відчуження, Микола Томенко підсумував: «Отож, шукаємо причини пожежі, але не забуваємо і про бездіяльність та непрофесіоналізм Уряду» [5].

При вивченні та аналізі досліджуваного питання, ми, на жаль, маємо погодитись з точкою зору голови Конфедерації вільних профспілок України Михайлом Волинцем, який на своїй сторінці наприкінці літа 2015 р. зазначив: «Я вважаю, що підпалами у Чорнобильській зоні приховують злочини. Причиною нинішньої пожежі, якою зараз охоплені тисячі гектарів лісу, як і попередніх, є підпал. За повідомленням очевидців, ті місця, де сталося загоряння, важкодоступні. Не було там останнім часом і грозових дощів. Зате зовсім поруч незаконно вирубали здорові дерева. Це легко було встановити по пеньках, які там залишилися. Щоб замести сліди злочинів, і здійснюють підпали ті, хто вирубує ліс у забороненій для цього зоні відчуження поблизу Чорнобильської АЕС. 10 тисяч гектарів уже повністю вигоріло, а нині вогнем охоплено ще 5 тисяч гектарів. Це – подвійний злочин, бо окрім прямих збитків через крадіжку деревини та відволікання значних коштів і людських ресурсів на гасіння пожежі, наноситься непоправна шкода населенню Києва та навколишніх населених пунктів, де осідає радіоактивний попіл. Нинішня спекотна й суха погода сприяє поширенню вогню, який уже перетнув межу 30-кілометрової зони і рухається у бік Житомирської області. Проте відповідні служби чомусь не поспішають встановлювати реальної причини пожеж у лісах навколо ЧАЕС» [6].

Просто так у зоні навколо ЧАЕС ліс рубати заборонено. Адже зелені насадження вберігають світ від поширення радіації. Оскільки територія

збруднена не суцільно, а плямами, при санітарних рубках ліс обов'язково проходить радіологічний контроль.

Законна торгівля чорнобильським лісом відбувається за певною процедурою і вивіз деревини на подальший продаж передбачає необхідність отримання відповідного пропуску від керівництва зони відчуження і збереження на контрольно-пропускних пунктах усієї документації щодо вантажу, який вивозиться, тобто – доволі суворі та контрольовані вимоги. Натомість, за різноманітною інформацією як від громадянського суспільства, небайдужих та профільного експертного кола, у зоні відчуження всюди є сліди того, що існує також і незаконна торгівля, «сірий» обіг лісу. Його обсяги важко проконтролювати, як і те, наскільки цей ліс чистий від радіації.

Так, за повідомленнями Олени Логінової, яка проводила незалежне розслідування щодо цієї проблематики, журналісти викрили основні «рецепти» успішного бізнесу з продажу чорнобильського лісу. Відтак, головним способом маскування незаконних операцій щодо отримання надприбутків від махінацій з чорнобильським лісом є масштабні лісові пожежі. «Цього року у Чорнобильській зоні було декілька масштабних пожеж. Ліс горів по кілька тижнів. Після пожеж залишається сотні гектарів роботи для лісорубів... Згідно з даними реалізації цього лісового господарства, як за прямими експортним контактами, так і через посередників, деревину відправляють до Угорщини, Румунії, Польщі, Туреччини та інших країн» [2].

Професор НУБіП України, завідувач лісопірологічної лабораторії Сергій Зібцев, досліджуючи лісопожежну ситуацію у зоні відчуження ЧАЕС, звертає увагу на низький рівень готовності протипожежних служб зони відчуження в останні роки внаслідок відсутності фінансування та уваги керівництва зони відчуження та ДСНС України до цієї проблеми.

В той же час, як зазначає науковець, пожежна небезпека лісів зросла в декілька разів внаслідок відсутності повноцінного лісового господарства, проекту протипожежного впорядкування території та інших чинників. На цей

час територія зони відчуження тільки на 40 % вкрита системою виявлення пожеж, відсутні дороги протипожежного призначення, час доставки протипожежних сил та засобів перевищує 40 хвилин (в Туреччині та Франції – норматив – 15 хвилин), а деякі частини зони недоступні взагалі. Протипожежні водойми не забезпечують вчасної доставки води для гасіння до місця пожеж. Лісові пожежні не забезпечені засобами індивідуального радіаційного захисту. Протипожежні сили не навчені методам непрямої атаки для уникнення додаткового опромінення під час гасіння. Велика лісова пожежа загрожує опроміненню населення за зоною відчуження та забрудненню сільськогосподарських угідь та відкритих водойм на відстань до 100 км [7].

Досить показовою є відповідь першого заступника Голови Державного агентства з управління зоною відчуження О. Туркевича на запит НУБіП України щодо необхідності прийняття термінових заходів у напрямку вдосконалення протипожежної охорони лісів, в якій йдеться: «Одночасно повідомляємо, що на цей час у зоні відчуження не існує проблеми «глобальних пожеж» і їх наслідків. Існуюча система протипожежних заходів та пожежні підрозділи працюють достатньо ефективно, щоб запобігти великим пожежам. У нинішній економічній ситуації і з огляду на інші проблеми, витратити значні кошти на створення нової протипожежної системи, на нашу думку, є недоцільним» (лист ДАЗВ № 02-4120/1.1 від 02.10.13 р.) [7].

Насправді, у нас в державі доволі критична ситуація з матеріально-технічним забезпеченням відповідних служб. І саме це є першочерговою проблемою. Насамперед, це стосується авіаційної техніки, оскільки саме вона є «первинною та основною ланкою допомоги» в подоланні лісових пожеж. Зокрема, під час ліквідації квітневої лісової пожежі поблизу ЧАЕС прем'єр-міністром держави було акцентовано увагу саме на цій складовій проблематики: «У нас катастрофічна ситуація з технікою, якщо потрібно мати в Україні, як мінімум, 12 гелікоптерів для служби з надзвичайних

ситуацій, а у нас їх два... Ми додатково зганяємо сили і засоби для того, щоб посилити авіаційну складову гасіння пожежі» [8].

У зв'язку з «кричущою» ситуацією, пов'язаною із значним збільшенням кількості лісових пожеж, нещодавно Державне агентство лісових ресурсів України ще минулого року анонсувало суму коштів, необхідну для придбання нових сучасних засобів для оперативного реагування на ситуації, пов'язані із лісовими пожежами, а саме - 150 млн грн на рік на оновлення протипожежної техніки [9].

Таким чином, природні цьогорічні пожежі яскраво показали прогалини насамперед щодо організації процесів недопущення та ліквідації досліджуваних пожеж. І як не прикро, заставляють констатувати відсутність належної координації зусиль як на рівні держави, так і на локальному рівні між різними відомствами та відповідної державної політики у цілому.

Керівник Регіонального Східноєвропейського центру моніторингу пожеж (REEFMC) Сергій Зібцев, в пошуці шляхів оптимізації досліджуваної проблематики, зазначає, що щільність пожеж у Білорусі та Польщі в рази менша ніж в Україні при однаковому надзвичайному рівні пожежної небезпеки за умов погоди, що вказує на незадовільну координацію роботи міжвідомчих протипожежних служб в Україні. Прикладом вдалої організації роботи протипожежних служб в Україні є період 1-20 серпня 2010 року коли при однакових погодних умовах в Європейській частині Росії згоріло більше 200 тис. га лісів, тоді як в Україні - до 3 тис. га [10].

Таким чином, найбільш частими причинами лісових пожеж, пов'язаними із людським фактором, являються: Несвоєчасність гасіння трав'яних пожеж, які чи то з необережності, чи свідомо розпалюються, особливо на сільськогосподарських землях та дуже часто призводять до значно тяжчих лісових та торф'яних пожеж; Пожежі в заповідниках, лісових заказниках, в лісах, які знаходяться в користуванні у різних власників, переважно - агро-лісгоспів або комунальних лісових підприємств, де рівень

пожежної безпеки слабо контролюється, а отже, далеко не завжди відповідає нормативним вимогам.

Відтак, увага як науковців, фахівців-практиків так і відповідних уповноважених представників держави має наразі зосередитись на виробленні спільних дієвих механізмів з метою оптимізації небезпек, пов'язаних з пожежними лихами, зокрема, в лісових масивах.

В той же час і посадовці, і екологи вважають, що системна проблема з «чорнобильськими пожежами» потребує негайного вирішення. Цьогорічні масштабні лісові пожежі поблизу Чорнобиля є якнайяскравішим доказом необхідності запровадження дієвих організаційно-правових механізмів зміни ситуації. Адже, принаймні, посиливши контроль за відповідною територією, застосовуючи принцип невідворотності покарання за порушення екологічних та інших норм законодавства, приймаючи до уваги будь-які факти трав'яних пожеж та адекватно реагуючи на них, вже можна значно покращити ситуацію в розрізі досліджуваної проблематики.

Література:

1. Гулак О.В. Забезпечення пожежної безпеки лісових масивів на сучасному етапі розвитку нашої держави // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право». – 2013. – № 182. – Ч. 2. – С. 190-194. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=22023837>

2. Олена Логінова. Зона бізнесу: чорнобильський ліс на експорт (розслідування) /Олена Логінова/ Радіо свобода від 6 вересня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – www.radiosvoboda.org/content/article/27212140.html

3. Євген Солонина. Чорнобильська пожежа: жодної загрози для людей? / Євген Солонина / Радіо свобода від 30 квітня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26987737.html>

4. Ліс в Чорнобилі підпалили, щоб приховати вирубку, – журналістське розслідування. – Від 3 травня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://firstsocial.info/news/lis-v-chornobili-pidpalili-shhob-prihovati-virubku-zhurnalistske-rozsliduvannya>

5. В Чорнобильській зоні відчуження – борги по зарплаті, незаконні вирубки лісу і відсутність керівництва. – Від 7 травня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://kyiv.ridna.ua/2015/05/v-chornobylskij-zoni-vidchuzhennya-borhy-po-zarplati-nezakonni-vyrubky-lisu-i-vidsutnist-kerivnytstva/>

6. Михайло Волинець. Пожежами біля Чорнобиля намагаються приховати злочини / Михайло Волинець / Від 16 серпня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – http://www.zik.ua/ua/news/2015/08/16/pozhezhamy_bilya_chornobylya_namagayutsya_pryhovaty_zlochyny__volynets_616555

7. Сергій Зібцев. Професор Сергій Зібцев про лісопожежну ситуацію у зоні відчуження ЧАЕС: держава має звертати увагу на наукові дослідження /Сергій Зібцев/ Від 30 квітня 2015 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://nubip.edu.ua/node/14697>

8. Яценюк: змін радіоактивного фону немає. – Від 28 квітня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2015/04/150428_yatsenyuk_fire_chornobyl

9. Держлісагенство: на оновлення парку протипожежної техніки потрібно 150 млн грн на рік. – Від 18 червня 2015 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://www.rbc.ua/ukr/news/goslesagentstvo-obnovlenie-parka-protivopozharnoy-1434627529.html>

10.Сергій Зібцев. Регіональний Східноєвропейський центр моніторингу пожеж (REEFMC) інформує про задимлення м. Києва. - Від 4 вересня 2015 року. - [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://nubip.edu.ua/node/16230>